

ล้านนาในสายตาของชาวตะวันตก

สุทธิศักดิ์ ปาลโพธิ์

ความนำ

บทความฉบับนี้ ผู้เขียนได้แปลจากงานเขียนของชาวต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นมิชชันนารีเข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย ตั้งแต่ยุคกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถึงยุครัตนโกสินทร์ ในมุมมองของคนที่มีบริบทต่างกันจะมองเห็นความแตกต่าง ผู้เขียนได้ถ่ายทอดตามต้นฉบับ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นว่าคนจากต่างบริบทย่อมมองเห็นสิ่งเดียวกันที่ไม่เหมือนกันอย่างแน่นอน ซึ่งผู้แปลใช้วิจารณ์ญาณ ความน่าเชื่อถือของงานเขียนชาวต่างประเทศแต่ละคน และหวังว่าจะเป็นประโยชน์ด้านข้อมูลประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคนั้น ๆ

๑ นักวิชาการอิสระ.

ลา ลูแบร์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เข้ามากรุงศรีอยุธยา สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้กล่าวไว้ว่า จากชายแดนทางเหนือของสยามไปอีก ๙๐ ไมล์ เป็นที่ตั้งของเมืองเชียงใหม่ (Chiamay หรือ Jamahay) อันเป็นเมืองของชาว ยวนฉาน โดยมีเมืองหลวงชื่อ Yangoma^๑ จากข้อความดังกล่าว อาจถือได้ว่าเรื่องราวของดินแดนลำนนาได้ปรากฏอยู่ในบันทึกของชาวตะวันตกเป็นครั้งแรก เมื่อลำนนาเป็นหัวเมืองประเทศราชของสยามจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มมีชาวตะวันตกเดินทางขึ้นเหนือทวนกระแสน้ำจนถึงดินแดนลำนนา ทั้งเดินทางไปสำรวจและเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายต่าง ๆ นับตั้งแต่นั้นดินแดนลำนนาก็เริ่มเป็นที่รู้จัก โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลาง ชาวต่างชาติที่ขึ้นมาแต่บางกอกก็จะเรียกชื่อตามชาวสยามว่า หัวเมืองลาว หากเป็นชาวต่างชาติที่มาจากพม่าก็จะเรียกว่า หัวเมืองยวนฉาน และเรียกชื่อเมืองต่าง ๆ ตามสำเนียงพม่าหรือไทใหญ่ไป เช่น เชียงใหม่ เรียกว่า ซินเม เชียงราย เรียกว่า เกงฮาย เชียงแสนเรียกว่า เกงแสน เป็นต้น

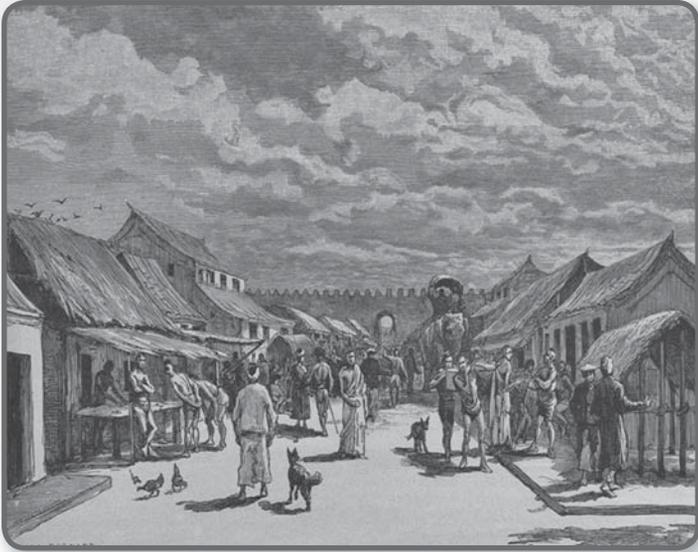
มีผู้เผยแพร่ศาสนาชาวอเมริกันได้อธิบายเรื่องหัวเมืองลาวไว้ดังนี้

หัวเมืองลาวทั้งหกที่เป็นประเทศราชของสยามนั้นมี เมืองละคอน เมืองลำพูน เมืองเชียงใหม่ เมืองน่าน เมืองหลวงพระบาง และเมืองแพร่ แต่ละเมืองก็เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน นอกจากนี้ยังมีเมืองบริวารขนาดเล็กอีกหลายเมืองที่ขึ้นต่อเมืองใหญ่ ซึ่งเจ้าเมืองเหล่านั้นก็อยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของเจ้าหลวงด้วยเช่นกัน

หัวเมืองทั้งหกมีตำแหน่งเจ้าหลวงและเจ้าอุปราชซึ่งพระเจ้ากรุงสยามทรงเป็นผู้แต่งตั้ง เมื่อเจ้าหลวงพิราลัย ข้าหลวงจะส่งหนังสือกราบถวายบังคมทูลลาถึงแก่พิราลัยพร้อมทั้งกราบทูลถวายความคิดเห็นเกี่ยวกับทายาทองค์ใหม่ด้วย

บรรณาการที่หัวเมืองลาวส่งให้สยามสามปีต่อครั้งนั้นมี หีบทองคำและหีบเงิน ภาชนะรูปทรงต่าง ๆ สายสร้อยประดับอัญมณี พร้อมทั้งต้นไม้ทองและต้นไม้เงินที่งดงามอันมีมูลค่าตั้งแต่ ๑๕ ปอนด์ ถึง ๑๓๕ ปอนด์

ตำแหน่งของผู้ครองเมืองนั้นเรียกว่า เจ้า และได้รับพระราชทานเครื่องยศมาจากบางกอก ประกอบด้วย ภาชนะทองคำ หีบหมากทองคำ กระโถนทองคำ และชุดน้ำชาทองคำ หากเจ้าพิราลัยหรือถูกถอดยศ สิ่งของเหล่านี้ต้องส่งคืนหลวงทั้งหมด^๒

ภาพลายเส้นเมืองเชียงใหม่
Ville de Xieng Mai Voyage dans le haut Laos : Neis,
P.NY: Cornell University Library, 1885

ชาวตะวันตกยังเรียกชาวล้านนาแตกต่างกันไปอีกด้วย เช่น ในหนังสือชนชาติไทยของหมอดอดด์ เรียกชาวล้านนาว่า “ยวน” ในขณะที่นักเขียนคนอื่นเรียกว่า “ลาว” นอกจากนี้ยังเรียก “ชาวยวนฉาน” “ฉานพิงค์”^๓ หรือแม้แต่ “ลาวพุงดำ” ซึ่งเป็นการเรียกชื่อตามลักษณะทางกายภาพที่ชายชาวล้านนานิยมสักหมึกตั้งแต่เอวจนถึงหัวเข่า

นักเดินทางชาวอังกฤษชื่อ Enriquez, C. M. (Colin Metcalfe) ได้บันทึกการเดินทางจากเมืองเชียงตุงมายังแม่สายชายแดนสยาม ได้กล่าวถึงชาวยวนไว้ดังนี้

“...เมื่อใกล้ถึงชายแดนสยามเราก็พบเห็นชาว “ยวน” หนาตามากขึ้น ชาวยวนนั้น ใกล้ชิดกับพวกไทใหญ่ แต่ลักษณะทางกายภาพเช่นการแต่งกายนั้น ใกล้เคียงกับชาวสยามมาก ผู้ชายชาวยวนนุ่งผ้าตามแบบชาวสยาม และไว้ผมทรงมหาดไทย ชายชาวยวนมีโครงหน้าสวย หน้าผากสูง และสักหมึกตั้งแต่ช่วงเอวลงไป

ชาวยวนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในสยามก็มีชาวยวนอยู่หลายหมู่บ้านเช่นกัน พวกเขาอยู่กระจัดกระจายอยู่กับชาวไทยใหญ่ ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขาย บางคนไปค้าขายถึงเมืองเชียงตุง เรือนของชาวยวนนั้นสะอาดเรียบร้อยดี บางครั้งก็มีสวนสวยเล็ก ๆ อยู่หน้าบ้านด้วย...”^๔

ในกรณีของ ลาวพุงดำนั้น ชาวต่างชาติไม่ได้เรียกชื่อนี้อย่างชัดเจน เพียงแต่ใช้แยกระหว่างชาวล้านนากับชาวลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตามแบบชาวสยาม เช่น

“ยวน” หมายถึงชาวลาวที่อาศัยอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง บริเวณต้นแม่น้ำเจ้าพระยา ประกอบด้วยเมืองเชียงราย เมืองเชียงทองและเมืองเชียงแสน นอกจากนี้ยังมีชาวยวนที่อาศัยร่วมกับชาวลาวในดินแดนลาวฝรั่งเศสอีกด้วย ยวนแตกต่างจากลาวและแขกยะใต้ด้วยรอยสัก เพราะชาวลาวนั้นไม่สักบริเวณกลางลำตัว ชาวยวนนิยมสักตั้งแต่พุง (ใต้อก) เรื่อยไปจรดน่องหรือข้อเท้า ชาวยวนที่อาศัยอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง จึงมีอีกชื่อว่า “ลาวพุงดำ” ส่วนลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง มีชื่อว่า “ลาวพุงขาว” ชายชาวลาวนิยมสักและโปกศิระชะเหมือนกันซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากชาวพม่า

หญิงชาวยวนนุ่งผ้าซิ่นยาวทอเป็นริ้วลายขวาง ขมวดไว้ได้รวนมน ใส่เสื้อคล้ายเสื้อกั๊กหรือเสื้อยกทรง ซิ่นของหญิงชาวยวนนั้นมีหลากสี ทอด้วยฝ้ายและไหม ผมยาวเกล้าเป็นมวยอยู่บริเวณท้ายทอย ทั้งสองเพศเจาะหูแล้วสอดม้วนโลหะ (ลานหู) ไว้เหมือนกับชาวลื้อและนิยมเครื่องประดับที่ทำด้วยเงิน ชาวยวนนั้นแข็งแรงมีสุขภาพดีอีกทั้งเป็นนักเดินทางด้วย ถึงแม้ว่าหญิงชาวยวนงดงามน้อยกว่าหญิงชาวลาว แต่พวกเธอก็เป็นมิตรและรื่นเริงอยู่เสมอ

หญิงและชายชาวยวนเคี้ยวหมากและอมเมี่ยง นอกจากนี้ยังสูบบุหรี่โดยใช้ใบตองแห้งมวนยาเส้น ชาวยวนทำอะไรทำนาเป็นหลัก อีกทั้งเลี้ยงวัวสำหรับบรรทุกสัมภาระและใช้งาน เท่าที่สังเกตภาษาของชาวยวนนั้นใกล้เคียงกับภาษาลาวและอักษรก็มีรูปร่างกลม ๆ หรือขดม้วนคล้ายกัน^๕

จากบันทึกหลายเล่มทำให้รู้ว่าชาวตะวันตกต่างก็มองเห็นดินแดนล้านนา คนละมุมมอง บางคนชอบมากหรือบางคนชอบน้อย แล้วถ่ายทอดออกมาเป็น ตัวอักษรให้ชนรุ่นหลังได้ทราบกัน

มีผู้เผยแพร่ศาสนาชาวอเมริกันที่มาพำนักอยู่ในเมืองเชียงใหม่ได้บรรยาย เรื่องเมืองล้านนาได้อย่างงดงาม แต่ทั้งนี้ก็ยังมองด้วยสายตาของคริสเตียนดังนี้

มีคนกล่าวว่า “พิธีแต่งงานคือการเริ่มต้นชีวิตใหม่และเป็นสัญลักษณ์ ของวัฒนธรรมขั้นสูง แต่พิธีแต่งงานของชาวลาว (ยวน) นั้นปราศจากความเคร่งขรึม เมื่อเทียบกันแล้วพิธีแต่งงานของพวกเราชาวคริสเตียนนั้นลุ่มลึกกว่ามาก ชนชั้นไพร่ ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในนิยามมีภรรยาคนเดียว ส่วนเจ้านั้นมีภรรยามากกว่า หนึ่งคนได้ตามใจปรารถนา

สถานภาพของผู้หญิงชาวไทยใหญ่นั้นเป็นใหญ่ในครัวเรือน สามารถเดินไป ทัวหมู่บ้าน ไปตลาด ตั้งแผงลอยขายของ มีธุรกิจและทรัพย์สินและเป็นที่นับหน้า ถือตามากเท่าเทียมกับผู้ชาย แต่สถานภาพของผู้หญิงชาวลาว (ยวน) นั้นอาจด้อยกว่า หญิงชาวไทยใหญ่ แต่ก็มิบทบาททางสังคมค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับชนชาติที่ยังไม่ นับถือศาสนาคริสต์ในโลกนี้

ชาวลาว (ยวน) มีรูปร่างหน้าตาคล้ายชาวญี่ปุ่นหรือชาวเอเชียทั่วไป ชนชั้นไพร่นั้นมีผิวคร่ำแดด ดวงตาสีน้ำตาลเข้มจนถึงดำ ผมดำยาวสลวย ผู้ชาย ชาวลาว (ยวน) มีความสูง ประมาณ ๕ ฟุต ผู้หญิงต่ำกว่าประมาณครึ่งฟุต ชาวลาว (ยวน) กระฉับกระเฉง ผู้หญิงนั้นเดินเร็ว ปราดเปรียวดูอ่อนช้อยงดงาม

พวกเจ้านายผู้ชายมีหน้าตาหล่อเหลา สูงและผิวขาวละเอียด จมูกโด่งได้รูป ส่วนเจ้านายผู้หญิงก็มีรูปร่างหน้าตาสะสวย กล่าวได้ว่าชนชั้นเจ้านั้นมีรูปร่าง หน้าตาดีเกือบทุกคน”

มีบทความที่เขียนอธิบายลักษณะเฉพาะของชาวไทยใหญ่และชาวลาว (ยวน) ซึ่งจะยกตัวอย่างมาให้อ่านกันดังต่อไปนี้

Among the Shans เขียนไว้ว่า “ชายชาวไทยใหญ่นั้นห้าวหาญ บึกบึน มากกว่าชายชาวพม่า”

สังฆราช ปาเลอกัวร์ เขียนถึงชาวลาวไว้ดังนี้

“ชาวลาวล้านนามีนิสัยรักสงบ อ่อนน้อม มีความอดทนสูง ซื่อสัตย์ จริงใจ และเรียบง่าย แต่หยาบ งมงายในไสยศาสตร์”

M.Graudjean, quote in Bowring's Siam กล่าวว่

“ผู้หญิงนั้นกระฉับกระเฉงและมีอำนาจในครัวเรือนเหนือผู้ชาย ภรรยาสามารถไล่สามีออกจากบ้านได้หากเกียจคร้าน”

One Thousand Miles on an Elephant บันทึกไว้ว่า

“ทุกคน (ชาวบ้านในหมู่บ้านแห่งหนึ่งใกล้เมืองเชียงใหม่) กระตือรือร้นให้ข้อมูลกับพวกเรา แม้แต่เด็กหญิงคนหนึ่งกับอกชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่งให้เราด้วย หญิงสาวชาวลาว (ล้านนา) นั้นไม่ซื่อๆ มีอัธยาศัยดี อีกทั้งกริยาก็เรียบร้อย พวกเธอมีมารยาทงามเหมือนที่พบได้ในห้องรับแขกในตะวันตก”

จากบทความดังกล่าว เห็นได้ว่าชาวลาว (ล้านนา) นั้นไม่ใช่ชนชาติที่หยาบคาย พวกเขามีความอ่อนน้อมถ่อมตนและถือเรื่องวิญญูคติมาก ลูกสาวหรือภรรยาจะล้างเท้าให้พ่อหรือสามีที่กลับมาจากไปทำธุระนานเป็นอาทิตย์ที่ชานเรือน จากนั้นจะห่าน้ำมาให้ดื่ม จัดที่นั่งให้พักผ่อนแล้วถามสารทุกข์สุกดิบในการเดินทาง เด็ก ๆ จะขึ้นไปนั่งบนตัก ผู้เป็นพ่อจะอุ้มลูกไว้ด้วยความรักและคิดถึง ซึ่งชาวเมืองใต้ (ชาวสยาม) จะไม่แสดงอารมณ์ชัดเจนเท่านี้

Bowring ได้เขียนเรื่องสถานภาพของผู้หญิงเก่าบทหลวง Bigaudet ดังนี้

“ในประเทศพม่าและสยาม ผู้คนดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้หญิงและผู้ชายมีสถานภาพเท่าเทียมกัน พวกผู้หญิงไม่ต้องเก็บตัวอยู่แต่ในบ้าน เดินตามท้องถนนได้อย่างอิสระ มีกิจการค้าขายในตลาด พวกเธอมีสถานภาพทางสังคมดีกว่าผู้หญิงในประเทศที่ไม่นับถือศาสนาพุทธ เราอาจกล่าวได้ว่า ผู้หญิงชาวพม่าและสยามนั้นเป็นเพื่อนคู่คิดของผู้ชาย ไม่ใช่ข้าทาส แต่ภรรยาก็ต้องซื่อสัตย์ต่อสามี ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นเพียงการเก็บข้อมูลอย่างผิวเผินเท่านั้น แต่ผมค่อนข้างมั่นใจว่าผู้หญิงชาวพม่าและสยามนั้นรักอิสระ ไม่ต้องการจมอยู่ในประเพณีที่กดขี่พวกเธอเสมือนทาส”

ผมเห็นด้วยกับบทความข้างบนแต่ก็มีบางเรื่องที่น่าสนใจ ศาสนาพุทธเข้ามายังดินแดนลาวในช่วงต้นศตวรรษที่ ๕ ในตำนานของชาวไทใหญ่กล่าวว่า ผู้หญิงเป็นใหญ่มาก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงในสมัยนั้นได้อย่างชัดเจน

มีชาวลาวบางกลุ่มที่ไม่นับถือศาสนาพุทธ แต่สถานภาพของผู้หญิงก็เท่าเทียมกับกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธแล้ว ผมจึงสรุปได้ว่า ผู้หญิงนั้นเป็นใหญ่มาก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามาถึงดินแดนแถบนี้ด้วยซ้ำ

สถานภาพของผู้หญิงชาวลาว (ล้านนา) นั้นน่าสนใจมากเพราะมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวคือผสมผสานระหว่างคำสอนของศาสนาพุทธและความเชื่อเรื่องผีที่มีมาแต่ดั้งเดิม เมื่อเรามองประเพณีการเกี่ยวพาราฮีและพิธีแต่งงานก็จะเห็นภาพได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

“ในดินแดนลาวล้านนาที่อบอุ่นอบอวลไปด้วยกลิ่นหอมของดอกไม้ นานาพรรณ มีหญิงสาวหน้าตางดงามชวนฝัน เรือนผมดำขลับเกล้ามวยอยู่บริเวณท้ายทอย ตกคำชายหนุ่มคร่ำจะมากล่าวพาราฮี เมื่อได้ยินเสียงผีเท้าที่เดินมาอย่างแผ่วเบาของชายหนุ่ม หญิงสาวจึงใช้ผ้าคลุมไหล่ เสียบดอกไม้บนมวยผมแล้วออกไปรอที่ชานเรือน ชายหนุ่มจะเกี่ยวสาวบนชานเรือนท่ามกลางระอองแสงจันทร์ที่นุ่มนวล ถึงแม้ว่าแสงจันทร์สลัวและเป็นใจ แม้ชายหนุ่มจะห้าวหาญถึงเพียงใดก็ไม่กล้าล่วงเกินหญิงสาวเพราะกลัวผี เมื่อใกล้รุ่งสางชายหนุ่มจึงค่อยเดินจากไปอย่างเงิบเขียบเช่นเดียวกับขามา ชายหนุ่มไม่บอกใครนอกจากเพื่อนสนิทว่าไปเกี่ยวสาวบ้านไหนเพราะเงินอายุ เป็นธรรมเนียมว่าเวลาชายหนุ่มไปเกี่ยวสาวต้องมีเพื่อนสนิทติดตามไปด้วยหนึ่งคนเพื่อป้องกันหญิงสาวกล่าวหาว่าผีติด หากหญิงสาวไปฟ้องผู้ใหญ่ว่าถูกชายหนุ่มแตะเนื้อต้องตัวหรือกระทำความผิดที่ผิดจารีต ถึงแม้ไม่มีพยานชายหนุ่มต้องเสียเงินให้ครอบครัวหญิงสาวในจำนวนที่ผีต้องการ ซึ่งแต่ละครอบครัวก็มีข้อกำหนดแตกต่างกันไป

ยามเมื่อชายหนุ่มออกจากบ้านของหญิงสาวก็จะขับลำนำเปรียบเทียบหญิงคนรักว่าสูงส่งดั่งเจ้าหญิง งดงามกว่าดวงดาวและมีค่ามากกว่าเพชรพลอย

ใด ๆ ชายหนุ่มขับลำนำสรรเสริญคนรัก คลอเครื่องดนตรีที่มีเสียงนุ่มนวลชนิดหนึ่ง ชื่อว่า เบ็ยะ เป็นพิณสามสาย ทำด้วยกะลามะพร้าวผ่าครึ่งมีด้ามเป็นสีดำ”

หญิงสาวลาวล้านนาสามารถเลือกคู่ครองได้อย่างเสรีทั้งที่เธอไม่ได้เรียนหนังสือและไม่มีเพื่อนชายไว้ดูใจ ในความคิดของพวกเขาแล้วคู่รักของชาวลาวล้านนานั้นต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ทางสังคมมากมาย หญิงชายไม่สามารถพบปะกันในที่สาธารณะหรือไปกินอาหารด้วยกันได้ แม้แต่ละครก็ไปดูด้วยกันไม่ได้ แต่เมื่อหญิงชายพึงพอใจกันและกัน และคิดว่าต่างคนเป็นเนื้อคู่กันแล้ว ก็จะต้องบอกให้พ่อแม่หรือผีปู่ย่าให้รับทราบและยินยอมก่อน เมื่อทั้งสองฝ่ายตกลงเป็นที่เรียบร้อยแล้วฝ่ายชายจะต้องเสียเงินมัดจำผี ซึ่งเป็นสัญญาว่าจะแต่งงานกันในไม่ช้านี้ และฝ่ายชายจะต้องเข้ามาอยู่ในเรือนของฝ่ายหญิง

เมื่อแต่งงานชายหนุ่มจะออกจากเรือนพ่อแม่มาพร้อมด้วยคำอวยพรมากมาย แต่ถ้าเขามีน้องสาวก็จะไม่ได้ทรัพย์สมบัติเช่น สวนผลไม้หรือนาข้าวติดตัวมาเลย ชายหนุ่มจะกลายเป็นลูกชายคนใหม่ของครอบครัวฝ่ายหญิงแล้วช่วยครอบครัวฝ่ายหญิงทำมาหากิน อีกทั้งยังเปลี่ยนสังกัดมูลนายของตนมาสังกัดมูลนายของฝ่ายหญิงด้วย

มีน้อยครั้งที่สามีภรรยาจะไปตั้งเรือนใหม่ สามีจะอาศัยอยู่ที่บ้านของภรรยาเป็นเวลานานนับปีหรือมากกว่านั้น หรือบางครั้งก็อาศัยอยู่ที่เรือนเดิมอย่างถาวร ในหนึ่งครอบครัวอาจมีสมาชิก ๓ ถึง ๔ รุ่น อาศัยอยู่ด้วยกันอย่างสงบและพึ่งพาอาศัยกัน แม่จะได้รับเกียรติอย่างสูงสุด ครอบครัวจะดีใจที่ได้ลูกสาวเท่ากับได้ลูกชายเลยทีเดียว

ถึงแม้ว่าผู้หญิงมีงานบ้านล้นมือแล้วพวกเขายังต้องคอยดูแลงานของผู้ชายด้วย ยกตัวอย่างเช่น สามีจะไม่กล้าขายควายหรือที่นาโดยปราศจากความเห็นชอบจากภรรยา มีน้อยครั้งที่สามีแอบทำโดยพลการ ส่วนใหญ่จะต้องปรึกษากับภรรยา ก่อนทั้งนั้น กล่าวได้ว่าภรรยาเป็นผู้ดูแลธุรกิจและการเงินของครอบครัว

พ่อแม่หวังลูกสาวเป็นพิเศษและหวังว่าลูกสาวจะมีสามีที่ดีในอนาคต เมื่อถามชายคนหนึ่งว่าทำไมจึงเลือกหญิงสาวคนนี้เป็นภรรยา เขาตอบว่า

“เธอเป็นคนงาม มีควาย ๓ ตัว นา ๒ ไร่ มีสวนผลไม้ที่ให้ผลดี อีกทั้งยังได้มรดกเป็นเรือนหลังเดิมอีกด้วย” และเมื่อถามหญิงสาวด้วยคำถามเดียวกันนี้ เธอตอบว่า

“ที่ยอมตกลงแต่งงานกับเขาเพราะว่าเขาเป็นสามีที่ดี ไม่ดื่มเหล้าและใจเย็น”

ภรรยาและลูกสาวนั้นดูแลครอบครัวจากชาวเรือน ผู้หญิงเป็นเสาหลักของครอบครัวและคำจูนวดวาอารามให้อยู่ดี ถึงแม้ว่าหน้าที่บางอย่างของผู้หญิงและผู้ชายนั้นแตกต่างกัน แต่ทุกคนในครอบครัวต้องช่วยกันทำนาหรือทำอะไรและสวนดูเหมือนว่าผู้หญิงและผู้ชายปรุงอาหารได้กันทุกคน แต่ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะปรุงอาหาร ในขณะที่ผู้ชายออกไปธุระนอกบ้าน ผู้หญิงจะปั่นฝ้ายและทอผ้า ในขณะที่ผู้ชายจะสานตะกร้า สานเสื่อ หรือเตรียมฟากสำหรับซ่อมแซมพื้นเรือน มีชาวอเมริกันคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า เขาตกใจมากที่เห็นผู้ชายชาวลาวล้านนาเดินถือร่มอย่างสบายใจในขณะที่ผู้หญิงนั้นอุ้มลูกและสะพายสัมภาระมากมายเดินตามหลัง

การหย่าร้างนั้นทำได้ง่ายมากอีกทั้งกฎหมายก็ค่อนข้างเข้าข้างผู้หญิงอยู่ไม่น้อย ภรรยาสามารถมัดเสื้อผ้าของสามีแล้วโยนทิ้งออกไปนอกประตูแล้วไล่สามีออกจากเรือน สามีจะออกจากบ้านทันทีแล้วไม่หวนกลับมาอีกถึงแม้ว่าครอบครัวนั้นจะเป็นคริสเตียนก็ตามที จึงทำให้ผู้เผยแพร่ศาสนาต้องถกเถียงกันเรื่องนี้ เพราะการแต่งงานนั้นเป็นพระประสงค์ของพระเจ้า

หากหย่าร้างกันแล้วสินสมรสจะถูกแบ่งครึ่ง สามีไม่สามารถไล่ภรรยาออกจากเรือนได้ เพราะทรัพย์สินทุกอย่างเป็นของภรรยาทั้งสิ้น สามีจะต้องเป็นฝ่ายไปมีบ่อยครั้งที่ภรรยาแต่งงานใหม่เพราะสามีของเธอหายไปเป็นเดือน หรือไม่ก็กินเหล้ายา หรือถูกขังคุก เป็นต้น

มีอยู่ครั้งหนึ่ง ชายชาวล้านนาคนหนึ่งมีอาชีพเป็นยามทะเลาะกับภรรยา และถูกไล่ออกจากเรือน ชายผู้นั้นไม่กล้าเข้าไปในเรือนขณะที่ภร่ายังโกรธอยู่ เพราะเกรงว่าเธอจะไล่ออกจากบ้านอย่างถาวร ต่อมาภรรยาของยามคนนี้คิดว่าทนอยู่กับเขาไม่ได้อีกต่อไปแล้ว เหตุว่าทั้งคู่ไม่ได้อยู่ในที่ดินของตนเอง เธอจึงหนี

กลับไปยังบ้านเดิม ชายผู้นั้นพยายามทำทุกวิถีทางที่จะให้ภรรยากลับมาอีกทั้งยังเรียกทรัพย์สินสมรสจากภรรยาซึ่งเป็นเครื่องทองที่ซื้อไว้สมัยที่แต่งงานกันใหม่ ๆ แต่เธอก็ไม่แยแส ในที่สุดชายผู้นั้นก็ขำภรรยาไปอยู่อีกเมืองหนึ่งแล้วแต่งงานใหม่และอดีตภรรยาของเขาก็แต่งงานใหม่เช่นกัน

ผมคิดว่าสภาพดินฟ้าอากาศเป็นตัวกำหนดเครื่องแต่งกาย ผู้ชายชาวลาวล้านนานั้นนุ่งผ้ายาว ๑-๒ หลา กว้าง ๑ หลา ทบปลายผ้าไว้ด้านหน้า จากนั้นก็มัดนุ่งให้แน่นแล้วสอดใต้ขา เหน็บชายไว้ด้านหลัง จะได้เป็นรูปทรงกางเกงที่งดงาม ชาวลาวล้านนาเรียกการนุ่งผ้าเช่นนี้ว่า “ผ้าด้อย”

เมื่อออกงานผู้ชายจะทิ้งชายผ้าด้อยให้ยาวคลุมเข่า แต่เมื่อทำงานจะเหน็บชายผ้าด้อยเหมือนผ้าเตี่ยวเผยให้เห็นลายสักที่ขาแลดูคล้ายกางเกงสีดำ ผ้าด้อยนั้นเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้าไหมก็ได้ อาจเป็นสีพื้นหรือเป็นลายตารางหมากรุกสีสันทันใด ในหน้าหนาวผู้ชายจะห่มผ้าห่มคลุมส่วนบนของร่างกาย

ผู้ชายชาวลาว (ล้านนา) ตัดผมสั้นแล้วแต่งเส้นผมให้ชี้เหมือนทรงปอมปาดัวร์ อีกทั้งยังเจาะหูแล้วขยายรูหูให้ใหญ่สำหรับสอดมวนบุหรี่หรือดอกไม้ไม่สวมรองเท้าและไม่สวมหมวกหรือโพกศีรษะ พวกเขาสะพายย่ามเหมือนเด็กนักเรียน ในย่ามนั้นใส่กล่องหมาก บุหรี่ เหยียดทองแดง และข้าวเหนียวห่อด้วยใบตองสีเขียว หากเดินทางไกลไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่งนั้น ชายชาวลาว (ล้านนา) จะสะพายมีดยาวหรือดาบเพื่อป้องกันตัวจากการโจมตีของสัตว์หรือโจรผู้ร้าย

การขอต่อไฟจากบุหรือนั้นเป็นมารยาทที่ยอมรับได้ในสังคม ผู้ชาย ผู้หญิง และเด็กนิยมสูบบุหรี่พื้นเมืองมวนใหญ่ ใบหน้าของผู้ชายชาวลาวล้านนานั้นเกลี้ยงเกลา มีไว้หนวดบ้างเป็นบางคน พวกเขานิยมผิวพรรณที่เกลี้ยงเกลาปราศจากขนเหมือนชาวญี่ปุ่น จะใช้แหนบถอนขนตามร่างกายออกจนหมด

เครื่องนุ่งห่มของผู้หญิงก็เรียบง่ายเหมือนของผู้ชาย ผู้หญิงนุ่งซิ่นกรอมเท้า ผ้าซิ่นนั้นมีสีสันสดใสและลวดลายเดียวกันหมดตามความนิยมของเมืองนั้น ๆ หญิงชาวลาวเมืองละคร (ลำปาง) และเชียงใหม่รุ่นซิ่นเหมือนกันคือตีนซิ่นเป็นสีน้ำตาลเข้มหรือแดง ตัวซิ่นทอเป็นลายขวางขนาดใหญ่ประกอบด้วยริ้วขนาดเล็กหลากสีสัน เช่นสีม่วง สีส้ม สีขาว และสีแดงอย่างโกเมนเข้ม หัวซิ่นเป็นผ้าสีขาวเนื้อดี บางครั้งผู้หญิงก็เปลือยอก ในฤดูหนาวจะใส่เสื้อคลุมเหมือนผู้หญิงชาวพม่าซึ่งไม่ค่อยสบายตัวนัก

ผู้หญิงชาวลาว (ล้านนา) ให้ความสำคัญกับเส้นผมมาก เธอจะหวีผมด้วยหวีไม้อย่างระมัดระวัง สระผมด้วยน้ำมะกรูด ซึ่งช่วยขจัดรังแคและบำรุงเส้นผมได้เป็นอย่างดี ถ้าผมของพวกเธอแห้งไม่เงางามก็จะลูบได้น้ำมันจนผมดูดำขลับราวกับขนนกกาเหว่า ผู้หญิงจะรวบผมแล้วเกล้ามวยอยู่เหนือท้ายทอยแล้วใช้ปิ่นปักยึดให้มวยผมตั้งอยู่เสมอ

ผู้หญิงจะสอดมวนแผ่นทองคำหรือแผ่นทองเหลืองที่รูหู แผ่นทองเหลืองบางเฉียบมีความยาวหนึ่งยาร์ด กว้างประมาณหนึ่งนิ้วแล้วม้วนจนมีขนาดเท่ากับเหรียญกษาปณ์ ถ้าเป็นทองคำจะใช้แผ่นทองคำหุ้มแท่งโลหะที่ด้านในกลวง

หัวและท้ายจะปิดด้วยเส้นทองคำที่ขีดเป็นวงจนเต็มช่องว่าง ดัมหนูที่ว่านี้เป็นทรงกลม หากทำด้วยทองเหลืองน้ำหนักจะเบาและราคาถูกกว่าทองคำมาก

ชาวลาว (ล้านนา) แม้แต่เด็กน้อยก็นิยมพันด้า การเคี้ยวหมากจะทำให้ฟันมีสีดำ อีกทั้งยังใช้ Chut (?) ย้อมฟันให้ดำ ทุกคนพูดว่า "มีแต่สุนัขเท่านั้นที่มีฟันขาว" การเคี้ยวหมากนั้นประกอบด้วยผลหมาก ใบพลูสดสีเขียว ปูนขาวผสมกับขมิ้นได้เป็นปูนสีชมพูอ่อน และยาฉุน บางครั้งก็ใส่การบูรไปด้วย ชาวลาวล้านนาเคี้ยวหมากอยู่เสมอซึ่งเหมือนกับพวกนิโกรทางตอนใต้ของสหรัฐอเมริกาที่ติดยาสูบนั่นเอง แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ก็กัดเคี้ยวหมากกันแล้ว คนแก่ที่ไม่มีฟันจะใช้ตะบันตำหมากจนแหลกแล้วเคี้ยวอย่างสบายอารมณ์ ตามท้องถนน ในตลาดหรือบริเวณลานบ้าน จะเปรอะไปด้วยน้ำหมากสีแดงเดือด หีบหมากของผู้ดีนั้นทำมาจากทองคำหรือเงินที่ดูคล้ายอย่างวิจิตร ชนชั้นไพร่นิยมใช้เครื่องเงิน หากมีแขกมาแล้วไม่ยกหีบหมากหรือเชิญหมากออกมาต้อนรับก็เป็นการเสียมารยาทเป็นอย่างยิ่ง

ภาพของหญิงสาวที่ผลัดผ้าขึ้นและฟ้ามัดดอกหลังจากอาบน้ำในลำธารนั้น น่าชมมาก ทรวดทรงของพวกเธอดงามและอ่อนหวาน ศีรษะตั้งตรงดูสง่า มือและเท้าเล็กสมกับเป็นผู้หญิง พวกเธอไม่ใส่น้ำหอมและทาหน้าเหมือนผู้หญิงชาวจีน อีกทั้งไม่มีบุคลิกที่ดูโอ้อ่าเหมือนผู้หญิงชาวพม่า แต่พวกเธอก็มีความสดชื่น สดใสแลดูไร้เดียงสาซึ่งหายากในหญิงสาวจากเผ่าพันธุ์อื่น

เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาการแต่งกายของผู้หญิงในหัวเมืองใหญ่เริ่มเปลี่ยนแปลง เพราะหมอสอนศาสนาแนะนำให้พวกเธอใส่เสื้อมีสลิอินเดียนซึ่งหาซื้อได้ง่ายและราคาถูก ก่อนหน้านั้นเสื้อสีขาวดั่งกล่าวเป็นสัญลักษณ์ของพวกคริสเตียน แต่ปัจจุบันผู้หญิงลาวล้านนาในหัวเมืองใหญ่นิยมสวมใส่กันมาก

เรือนของชาวลาวล้านนาสร้างอย่างเรียบง่าย เจ้าของเรือนจะเก็บและเตรียมวัสดุก่อสร้างวันละเล็กละน้อย เรือนของชาวบ้านทั่วไปมักสร้างด้วยไม้ไผ่ ส่วนเรือนของเจ้านายสร้างด้วยไม้สัก เจ้าของเรือนจะวัดขนาด ตัด และบากไม้เตรียมโครงสร้างไว้ก่อนล่วงหน้า เมื่อทุกอย่างครบถ้วนแล้วจึงบอกเพื่อนบ้านให้มาช่วยประกอบเรือนในวันมงคล เสาเอกจะยกลงหลุมเป็นเสาแรก จากนั้นก็ขึ้น

โครงแล้วประกอปกกันเป็นเรือนในที่สุด พื้นเรือนปูด้วยฟากนั้นก็อ่อนและยืดหยุ่นเหมือนสปริง ในเวลากลางคืนเจ้าของเรือนจะปูเสื่อบนพื้นฟากแล้วลาดตะลิว (ปูที่นอน) (พูก) ฝ้ายที่นุ่มสบาย

เรือนชาวลาว (ล้านนา) ที่มีหลังเดียว ภายในประกอบด้วยห้องโถง ๑ ห้อง และชานเรือนซึ่งอยู่ภายใต้ชายคาเดียวกัน บริเวณมุมสุดของชานเรือนเป็นห้องครัวเปิดโล่ง ๑ ห้อง

เรือนของชาวล้านนาที่เป็นเรือนแฝดหรือสองหลังคานั้น แต่ละเรือนมีแบบแผนเดียวกัน ภายในเรือนนี้ใช้เป็นห้องนอน ในหน้าร้อนสมาชิกทุกคนในครอบครัวมักออกมานอนที่ชานเรือนหรือเต็น ชานเรือนนั้นเป็นทั้งที่นั่งพักผ่อนและรับรองแขกไปในตัว เรือนของผู้มีฐานะจะสร้างด้วยไม้สักหรือไม้เนื้อแข็งชนิดอื่น ฝาไม้กระดาน หลังคามุงทั้งกระเบื้องหรือหญ้าคา พื้นเรือนปูไม้กระดานหรือบางครั้งก็ปูฟาก แต่คุ่มของเจ้านั้นงดงามและโอ่อ่ากว่ามาก

ฝาเรือนทำมาจากไม้ไผ่สานเป็นกรอบแล้วมาประกอปกเข้ากับตัวเรือน จากนั้นจึงมุงหลังคาก็เป็นอันเสร็จเรียบร้อย เรือนแบบนี้กันลมกันฝนได้ดี กว้างขวางพอสมควรและสบายเพียงพอต่อความต้องการของชาวล้านนาแล้ว

ในเรือนของชาวลาว (ล้านนา) มีเครื่องเรือนน้อยมาก ส่วนใหญ่จะมีเปลเสื่อและพูกสำหรับผู้หญิงนอนเพียง ๒ ถึง ๓ ผืนเท่านั้น ในเรือนไม่มีเก้าอี้ใช้เพราะชาวลาว (ล้านนา) มีธรรมเนียมนั่งบนพื้น ผู้ชายจะนั่งขัดสมาธิแบบพวกแขกเติร์ก ผู้หญิงจะนั่งพับเพียบ ซึ่งเป็นท่านั่งที่ยากมากสำหรับข้อต่อของชาวอเมริกัน แต่ผู้หญิงในดินแดนแห่งนี้ต้องนั่งพับเพียบกันทุกคน

ภายในเรือนนั้นมีภาวอยู่สองสามข้อ เช่นเสาเรือนและชั้นบันไดต้องเป็นเลขคี่เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีหอดผี ซึ่งอาจสร้างเป็นเรือนหลังเล็กเหมือนของเด็กเล่นแล้วตกแต่งให้งดงามตามความต้องการของเจ้าของบ้านก็ได้ บางแห่งตั้งหอดผีไว้ที่บริเวณประตู บางแห่งก็ตั้งหอดผีไว้บริเวณชานนอกชายคา เจ้าของเรือนจะถวายอาหาร ดอกไม้และผลไม้ไว้ที่หอดผีนั้น ทุกคนเชื่อว่าวิญญาณหรือผีจะสิงสถิตอยู่ในหอดผีหลังน้อย ครอบครัวจะอยู่สุขสบายดีตราบใดที่ไม่ลบหลู่หรือรบกวนผี

ห้องครัวจะอยู่มุมสุดของลานเรือนซึ่งเป็นห้องขนาดเล็ก ตรงกลางวางกระบะสี่เหลี่ยมใส่ดิน บนกระบะนั้นวางก้อนหินหรืออุปกรณ์สำหรับตั้งภาชนะปรุงอาหาร เช่น หม้อแกงและหม้อหนึ่งข้าว ควันไฟจะลอยสูงไปจนถึงเพดานทั้งคราบเขม่าเกาะตามหยากไยที่ห้อยอยู่ระโยงระยาง

มุมของห้องครัวนั้นวางครกสำหรับตำเครื่องแกง ชาวลาว (ล้านนา) กินข้าวเป็นอาหารหลัก อย่างน้อยวันละ ๓ มื้อ (ต่อ ๑ วัน) และ ๓๖๕ วันต่อ ๑ ปี ข้าวนั้นเหนียวและมีสีขุ่นข้นคล้ายครีม ก่อนนำมาหนึ่งต้องแช่น้ำไว้ให้นุ่มก่อน ๑ คืน เมื่อข้าวสุกแล้วจึงนำมาพักไว้ในถาด (กะละ) ให้เย็นแล้วปั้นเป็นก้อนใส่ในภาชนะ

อาหารค่ำของชาวลาวล้านนานั้นค่อนข้างบริบูรณ์ ประกอบด้วยข้าวแกงรสเผ็ด ผลไม้และขนมหวาน เมื่อรับประทานอาหารกันอิ่มหน้าสำราญแล้วก็เป็นช่วงเวลาแห่งความสุข ครอบครัวนั่งล้อมวงสูบบุหรี่ เคี้ยวหมาก พุดคุย จากนั้นจึงเริ่มต้นทำงานในรอบค่ำกันอีกครั้งหนึ่ง

ชาวลาว (ล้านนา) ใช้มือปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อนกลมเหมือนไข่แล้วจุ่มลงในถ้วยแกงเหมือนเราจุ่มขนมปังลงในถ้วยซุอย่างนั้น แกงเป็นอาหารที่ใช้พริกแดงต้มในน้ำเดือด หากเป็นแกงอย่างพิเศษที่นำมารับรองแขกจะใส่เนื้อหมูกะทิ ผัก หอมและกระเทียมเป็นต้น

เครื่องปรุงอีกชนิดหนึ่งที่ใส่ในแกงคือ “ฮ้ำ(ปลาหัว)” หรืออธิบายอย่างง่ายคือ ปลาเน่า ที่มีกลิ่นเหม็นรุนแรงกว่าทุเรียนเสียอีก “ฮ้ำ” ทำจากปลาหมักในกระบอกไม้ไผ่ ผมไม่เคยชิมรสชาติของ “ฮ้ำ” มาก่อนเลย มีชาวตะวันตกคนหนึ่งเคยกิน “ฮ้ำ” ซึ่งเรื่องราวมีดังต่อไปนี้

“มีหมอสอนศาสนาคนหนึ่งไปประจำอยู่ในหมู่บ้านที่มีคริสเตียนจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ ชาวบ้านเชิญเขาไปกินอาหารเย็น จมูกของเขาแยกแยะกลิ่นได้ไม่ผิดนัก เมื่อเขาเห็นอาหารที่วางอยู่บนพื้นก็ดีใจ จึงปั้นข้าวเหนียวจุ่มลงไป ในถ้วยแกง เมื่อชิมแล้วก็รู้สึกว่าเป็นแกงที่มีรสชาติเป็นเลิศและไม่เคยกินแกงที่ไหนอร่อยเท่านี้มาก่อน เมื่อมีงานเลี้ยงเขาก็สั่งให้พ่อครัวทำแกงเลี้ยงแขก แต่แกงทุกอย่างก็ไม่อร่อยเท่าแกงที่บ้านชาวคริสเตียนในวันนั้นเลย เมื่อแขกกลับไปหมดแล้วเขาก็เดินไปตามพ่อครัว พ่อครัวตอบกลับว่า

“อ้าว คุณพ่ออยากจะกินแกงรสชาติแบบนั้นหรือ แต่แกงแบบนั้นได้” ฮ้า”
นะขอรับ”

โต๊ะกินข้าวของชาวลาว (ล้านนา) กว้างประมาณ ๒ ฟุต สูงประมาณ ๒ ถึง ๓ นิ้ว อาหารประกอบด้วยแกง ผลไม้และปลาแห้งอย่างละชนิด โดยมีกล่องข้าววางอยู่ใกล้กัน หรือบางครั้งก็มีเพียงแกงอยู่ถ้วยเดียวเท่านั้น สมาชิกทุกคนในครอบครัวจะนั่งล้อมรอบโต๊ะหรือตั้งวงบนเสื่อและกินข้าวด้วยความสงบ ชาวลาวใช้มือหยิบอาหารเข้าปากด้วยความเรียบร้อยและนุ่มนวลดูไม่มุ่มมาม เลอะเทอะเหมือนชาวตะวันออกบางประเทศ ผู้ดีกินอาหารอย่างเชื่องช้า ค่อยหยิบเนื้อปลาหรือกล้วยกินแถมกับแกง การรบกวนใครก็ตามที่กินข้าวอยู่นั้นถือว่าเป็นมารยาทที่แย่มาก แม้แต่เจ้าหากเรียกหาคนรับใช้ในขณะที่กินข้าวอยู่ คนรับใช้จะตอบกลับทันทีว่า “กินข้าวอยู่” ซึ่งเจ้าก็จะเข้าใจและไม่เรียกใช้จนกระทั่งอิ่มแล้ว

เมื่อกินข้าวอิ่มหน้าสำราญและยกถ้วยแกงไปเก็บเรียบร้อยแล้วก็เป็นเวลาดื่มชาและอมเมี่ยง เมี่ยงเป็นใบชาหมักมีรสเปรี้ยว ใช้ห่อเกลือแล้วนำมาอมและเคี้ยวอย่างช้า ๆ กล่าวกันการอมเมี่ยงนั้นทำให้กระชุ่มกระชวยมากกว่าการดื่มชาเสียอีก มีข้อสังเกตว่าพวกเขาจะไม่ดื่มชาในระหว่างกินข้าวเลย

บ้านเรือนของชาวลาว (ล้านนา) นั้นสะอาดพอใช้ หากมีฝุ่นผงอยู่บนพื้นพวกเขาจะใช้ไม้กวาดปัดฝุ่นผงให้ตกลงไปที่ใต้ถุน ที่เมืองลาวล้านนาไม่มีวันซักเสื้อผ้าประจำอาทิตย์ แต่เมื่อเสื้อผ้าของใครสกปรกก็เอาไปซักที่แม่น้ำแล้วใช้ท่อนไม้ทุบให้สะอาดสะลิวหรือที่นอนจะนำออกมาตากในวันที่แดดดี มีการขัดฝาเรือนและพื้นเรือน บางครั้งก็ราดด้วยน้ำร้อน หากฝาเรือนสกปรก พวกเขา ก็จะเปลี่ยนฝาเรือนที่ทำมาจากไม้ไผ่สานใหม่ ถึงแม้ว่าชาวลาวล้านนาจะละเลยพวกฝุ่นผงเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เป็นบ่อเกิดของโรคภัยและการสาธารณสุขก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายในกลุ่มชนแห่งนี้ แต่พวกเขาก็มีชีวิตที่สงบ และมีความสุขตามอัตภาพ^๖

ในทางกลับกัน ชาวตะวันตกก็มองชาวล้านนาก็มุ่มมอหนึ่งว่า

ชาวลาวสอดรู้สอดเห็นและขี้อิจฉามากกว่า บางครั้งขุนนางของพระเจ้าเชียงใหม่ก็มาขอผลไม้จากผมแล้วกินต่อหน้าต่อตาราวกับเด็กน้อย บางครั้งก็มา

ขอไปไก่สองสามฟอง ผมจะไม่สรุปว่าระหว่างชาวสยามและชาวลาว (ล้านนา) นั้น ฝ่ายไหนจะฉลาดหรือสับปลับมากกว่ากัน แต่ถ้าจะให้บอกก็ต้องบอกว่าชาวลาว นี่แหละ เพราะพวกเขาเห็นแก่ได้ ซึ่งบางครั้งผมคิดตำหนิว่าชาวลาว (ล้านนา) ไม่มีศาสนาอะไรเลยนอกจากจิตใจที่ต่ำทราม อีกทั้งไม่มีงานอาชีพ

และอีกมุมมองหนึ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษก็คือความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ากับไพร่ ซึ่งสะท้อนบริบททางสังคมในอดีตได้เป็นอย่างดี

ในหนังสือเรียนแบบเก่าเขียนไว้ว่า คนที่เป็นเจ้าเป็นนายได้นั้นต้องทำประโยชน์ให้แก่แผ่นดิน แต่ในกรณีนี้ใช้ไม่ได้กับเจ้าในหัวเมืองลาว (ล้านนา) เพราะเจ้ามีแต่ได้มากกว่าทำตนให้เป็นประโยชน์และมีชีวิตที่สุขสบายอยู่บนหลังไพร่ที่ทำงานหนัก

ไพร่ทั่วไปต้องขึ้นสังกัดกับ “เจ้า” เพื่อความคุ้มครอง และไพร่ต้องทำงานให้เจ้าเป็นการตอบแทน การเก็บภาษีในเมืองลาว (ล้านนา) นั้นไม่เข้มงวดเหมือนสยาม มีไพร่บางคนไม่ได้ถูกเกณฑ์แรงงานเป็นเวลาหลายปี ทั้งนี้เกิดจากความเมตตากรุณาของเจ้า ไพร่สามารถเปลี่ยนสังกัดเจ้าได้ถึงแม้ว่าไม่ได้ย้ายถิ่นฐานก็ตามที่เจ้าที่มีความเมตตากรุณาจะมีไพร่และข้าทาสบริวารมากซึ่งเรียกใช้งานได้ตลอดเวลา ส่วนเจ้าที่ดุร้ายและโหดเหี้ยมอาจมีทาสรับใช้เพียงคนเดียวเท่านั้น

เจ้ามีทรัพย์สินเงินทองมาก แต่ไม่ได้มาจากภาษี เงินได้มาจากผืนดินที่เป็นมรดกตกทอดมา อาทิ นาข้าว สวนผลไม้ ป่าไม้ บ่อพลอยและบ่อทองเป็นต้น ทั้งที่เจ้านั้นร่ำรวยมากแต่ก็ไม่ต้องใช้จ่ายอะไร หากเจ้ามีความประสงค์จะเดินทางไปต่างเมือง ก็เรียกไพร่ให้มาใช้แรงงานแบกหามแทนการเสียภาษีได้ หากเจ้าต้องการสร้างเรือนในคุ้มก็เรียกใช้ไพร่และทาสโดยไม่ต้องเสียเงิน ความร่ำรวยของเจ้าดูได้จากจำนวนทาสที่มีอยู่ อาจมีตั้งแต่ ๑๒ คน จนถึง ๑,๐๐๐ คนหรือมากกว่านั้น ทาสเหล่านี้อาจเป็นทาสในเรือนเบี้ย ทาสสินไถ่ หรือทาสเชลย ทาสอาจพักอาศัยอยู่ในบริเวณคุ้ม หรือหมู่บ้านนอกเมืองซึ่งมีที่ทางสำหรับทำมาหากินเลี้ยงตัวเอง แต่ก็ต้องเตรียมพร้อมเมื่อถูกเรียกตัวอยู่เสมอ บางครั้งก็ถูกเรียกตัวไปใช้เพียง ๑ ชั่วโมงหรือเป็นเดือนหรือยาวนานกว่านั้น

ส่วนมากไพร่จะตกเป็นทาสเพราะหนี้สิน ด้วยยืมเงินภาษีจากหลวงมาใช้ เมื่อไม่มีเงินมาใช้คืนก็ต้องตกเป็นทาสหลวงหรือเป็นทาสของเจ้าคนใดคนหนึ่ง ทาสสามารถไถ่ตนเป็นอิสระได้แต่เงินทองก็หายากเหลือประมาณ

ระบบทาสเป็นภาระของหลวง เมื่อไม่นานมานี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศว่าลูกของทาสที่เกิดมานั้นเป็นไทไม่ให้เป็นทาสในเรือนเบี้ยอีกต่อไป แต่ก็มีคนไม่เห็นด้วยเป็นจำนวนมาก

ณรและพระสงฆ์ได้รับการยกเว้นภาษี ในสยามคนที่มีอิสระมากที่สุดคือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและบรรดาพระสงฆ์ เพราะทาสต้องขึ้นกับเจ้านาย และไพร่ต้องสังกัดกับเจ้า เจ้านายท้องถิ่นต้องขึ้นต่อเจ้าในหัวเมืองใหญ่หรือสนาม สนามก็ต้องขึ้นต่อขุนนางชั้นสูงหรือข้าหลวงเทศาภิบาลของสยาม และข้าหลวงเทศาภิบาลก็ขึ้นต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง

ชนชั้นปกครองหรือเจ้าของลาว (ล้านนา) มีสง่าราศีและมารยาทงาม ซึ่งเป็นใบเบิกทางให้เข้าสังคมในเมืองใหญ่ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เจ้าไม่เย็นชาและมีหัวสมัยใหม่ สนใจเรียนรู้โลกภายนอก และพยายามปรับตัวให้เข้ากับความคิดวิไลซ์ตามธรรมเนียมตะวันตก แต่อีกมุมหนึ่ง พวกเจ้าก็เห็นแก่ตัว กอบโกยแต่ผลประโยชน์ และไม่สนใจดูแลทุกข์ของชาวเมือง พวกเจ้าอาศัยอยู่กันเพียงลำพังเอาแต่ได้ มักง่าย และมีความสุขไปวัน ๆ ทั้งที่มีหน้าที่ดูแลชาวเมือง

เจ้ามีภรรยาได้หลายคน แต่ก็ไม่เสมอไป ยกตัวอย่างเจ้าหอหน้าแห่งเมืองลະคອຣສມຣສกับสตรีสูงศักดิ์ผู้หนึ่ง แต่เธอไม่ยินยอมให้เจ้าหอหน้ามีภรณาน้อย

ชีวิตของเจ้าเสมือนเป็นกาฝากที่เกาะติดกับไพร่ ในเมืองลาว (ล้านนา) ร่ำรวยไปด้วยทรัพยากรเขตร้อน ชาวเมืองขยันทำมาหากิน แต่ทว่ากลับมีกาฝากมาเกาะติดชีวิต ผมจะยกตัวอย่างสักสองเรื่องเพื่อให้ทุกคนได้เห็นภาพของเจ้าและไพร่ ในหัวเมืองลาวดังนี้

เหตุเกิดที่เมืองลະคອຣ มีชายคนหนึ่งเดินทางเข้าเมืองมารักษาตัว แต่เมื่อเขารู้ค่ารักษาพยาบาลก็ร้องขึ้นว่า

“พ่อเลี้ยงข้าเจ้าขอยานี้เกิดเพราะอัฐไม่มีจ่ายแล้วเจ้า”

“คราวหน้าเธอเอากล้วยมาขายด้วยนะ ภรรยาของผมจะซื้อเอง เธอจะได้มีอัฐจ๋ายค่ารักษาพยาบาล”

“ข้าเจ้าไม่มีกล้วยเหลือแล้วเจ้า”

“ทำไมรี เมื่อคราวที่ผมไปเยี่ยมเธอที่หมู่บ้าน ก็เห็นสวนกล้วยงามดีนี่ ไม่เป็นไรฉันเธอเอามะพร้าวมาขายให้ภรรยาผมก็ได้”

“พ่อเลี้ยงต้นมะพร้าวของข้าเจ้าก็ไม่มีแล้ว”

“เกิดอะไรขึ้นกับสวนของเธอหรือ”

“ไร่พ่อเลี้ยง ครอบครัวยุ่ข้าเจ้าไม่เคยได้กินกล้วยหรือมะพร้าวดี ๆ กับเขาสักครั้ง เพราะเจ้า บ ... ส่งคนมาเก็บผลสวนไปหมด ข้าเจ้าโกรธมากเลยตัดทิ้งเสียทั้งสวน

นี่คือปัญหาที่เกิดขึ้น ชายผู้ไม่มีจิตใจที่อิสระมากกว่าชาวลาว (ล้านนา) ทั่วไป เพราะสวนใหญ่จะก้มหน้าก้มตายอมรับชะตาชีวิตโดยไม่ปริปากบ่น พวกเขาไม่เคยถามว่า “ทำไม” แต่ยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พวกเขาพยายามไม่เสียเวลาและพลังงานกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวมากเกินไป

อีกเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นในเมืองละคอนเช่นกัน มีชายหนุ่มชื่อว่า อ้ายปาด เป็นคนขยันหมั่นเพียรและประหยัดมัธยัสถ์ ชายหนุ่มมีเงินเก็บออมอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งมีมูลค่าเท่ากับ ๒๐๐ ดอลลาร์สหรัฐ พ่อแม่ของเขามีที่ดินจำนวนมาก แต่ก็แก่ชราและโรยแรงแล้ว เรือนของอ้ายปาดเป็นเรือนไม้สักอย่างดี ตั้งอยู่กลางสวนผลไม้ ลูกสาวที่ออกเรือนไปแล้วก็มีเรือนไม้สักหลังงามรวมทั้งสวนผลไม้และนาข้าวที่กว้างใหญ่เช่นกัน อ้ายปาดไซคร้ายที่เจ้าคนหนึ่งรู้ว่าเขามีเงินมากโข เจ้าเดินทางมาพบอ้ายปาดเพื่อหวังเงินจำนวนหนึ่ง อ้ายปาดแสดงความเห็นใจแต่ก็ไม่ปริปากเรื่องเงินจำนวน ๒๐๐ ดอลลาร์ เจ้าเริ่มพูดเข้าประเด็นว่า อ้ายปาดมีเงินอยู่จำนวนหนึ่งซึ่งเจ้าอยากจะทำยืมไปใช้บ้าง ผมคิดว่าถ้าอ้ายปาดให้เจ้ายืมเงินเพียงเล็กน้อยก็จะไม่เกิดเรื่อง แต่ด้วยเหตุผลกลใดไม่ทราบเจ้าจึงขโมยเงินของอ้ายปาดไปจนหมด

ผมจำเรื่องไม่ได้แล้ว ทราบแต่ว่าอ้ายปาดมีหลักฐานแน่ชัดว่าเจ้าคนนั้นเป็นขโมยเงิน อ้ายปาดจึงไปฟ้องศาลด้วยความโกรธแค้นโดยไม่คิดให้รอบคอบเสียก่อน ชายหนุ่มคิดว่ากฎหมายนั้นศักดิ์สิทธิ์ แต่ศาลกลับไม่เห็นด้วยกับ

อ้ายปาด คราวนี้เจ้าโกรธมากอ้ายปาดรีตอกรกับอำนาจแล้วจะได้เห็นดีกัน เจ้าส่งคนปลอมตัวไปเป็นร่างทรงมาชี้แล้วให้ปาวประกาศอีกสองสามวันให้หลังว่า ผู้หญิงในครอบครัวอ้ายปาดเป็นผีกะ และด้วยอำนาจของผีจึงทำให้ครอบครัวอ้ายปาดมีฐานะร่ำรวย และหากไม่เป็นผีกะ อ้ายปาดก็คงไม่กล้ากล่าวหาเจ้าว่าเป็นขโมยอย่างแน่นอน เวลานั้นมีคนในหมู่บ้านตายเพราะถูกผีกะกินแล้ว และอีกหลายคนก็เจ็บหนัก

วันรุ่งขึ้นที่อากาศแจ่มใส คนในหมู่บ้านก็รวมตัวมาที่เรือนอ้ายปาด บ้างก็ถือหินมาขว้างเรือนและขับไล่ครอบครัวอ้ายปาดออกจากหมู่บ้าน ครอบครัวอ้ายปาดหลบหนีออกจากเรือนในเวลากลางคืน แต่พ่อก็ชรามากแล้วเดินทางไกลไม่ไหว อ้ายปาดจึงตัดสินใจไปที่แม่น้ำแสรังทำที่เดินทางขึ้นเหนือ ตาชายหนุ่มตัดไม้ไผ่มาผูกเป็นแพ แล้วพาพ่อล่องลงมาตามแม่น้ำ จนถึงโรงพยาบาลของมิชชันนารีเมืองลระคอว ที่ผ่านมารครอบครัวไม่เคยติดต่อหรือรู้จักกับมิชชันนารีมาก่อน แต่อ้ายปาดรู้ว่าพวกเขาเปิดประตูต้อนรับผู้ตกทุกข์ได้ยากเสมอ อ้ายปาดกลายเป็นคนสิ้นเนื้อประดาตัว แล้วเดินทางขึ้นเหนือไปยังเมืองเชียงใหม่ ผู้เฒ่าที่พึ่งไม่ว่าผู้ชาย ผู้หญิงหรือเด็กต่างก็ไปเมืองเชียงใหม่กันทั้งนั้น เพราะที่เมืองเชียงใหม่มีหมู่บ้านหนึ่งซึ่งมีคริสเตียนอยู่มาก และที่นั่นทุกคนต่างก็เริ่มชีวิตใหม่ได้อีกครั้ง

เรือนของอ้ายปาดถูกเผาอดวายและสวนผลไม้ก็ถูกโค่นล้มจนหมด ต้นหมากที่สูงชูดทุกต้นถูกตัดจนไม่เหลือให้เป็นพยานปากเอกแม้แต่ต้นเดียว ผมไปที่เรือนอ้ายปาดหลังจากที่เกิดเหตุสองอาทิตย์ และยืนยันได้ว่าเป็นการทำลายล้างอย่างที่ว่า “ราบเป็นหน้ากลอง” เลยทีเดียว

เรือนของพี่สาวที่ออกเรือนไปนั้นก็ถูกเผา ที่นาของครอบครัวถูกริบให้เป็นของเจ้าและหากมีคนมาทำทนายว่าอำนาจไม่มีจริงผมจะบอกว่าสิ่งที่เห็นอยู่นี้แหละคืออำนาจของแท้

นี่คือตัวอย่างของการที่ไม่ต้องการเห็นใครดีเด่นเกิน แต่อย่างไรเสียอ้ายปาดก็มีชีวิตใหม่ที่สงบสุข ประสบการณ์สอนชายหนุ่มว่าต่อไปต้องระวังเบื้องบนเอาไว้ให้มาก

มีหลายคนพูดว่าผีกะทำให้คนเข้รึดเป็นคริสเตียนที่เคร่งครัด ซึ่งเรื่องนี้เป็นจริงยิ่งกว่าจริงเสียอีก แต่คนที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผีเกะนั้นกลับทำงานขยันขันแข็งดี

ภายใต้กฎหมายของสยาม ห้ามไม่ให้กลั่นแกล้งทำร้ายหรือฟ้องร้องคริสเตียน ครอบครัวของคริสเตียนนั้นสะอาดสะอาดอันบริสุทธิ์ และประหยัดอดออม ทั้งนี้เพราะเป็นการผสมผสานสัญชาติญาณเดิมกับความเชื่อในอำนาจใหม่คือองค์พระเจ้านั่นเอง

ครั้งหนึ่งเราว่าจ้างยามคนใหม่ พอถึงวันที่สองยามคนนั้นเดินหน้าละห้อยมากุกเข้าพร้อมขอโทษว่าเจ้า บ. แห่งเมืองละคอนเรียกตัวไปใช้แรงงานเขาจึงต้องไปเข้าเวรเดี๋ยวนี้

ครอบครัวของเรามีที่ซั๊กผ้าอยู่ในสวนหลังบ้าน หลายครั้งผมสังเกตเห็นคนรึดผ้ากำลังรึดเสื้อแขนยาวสีขาวที่ไม่ใช่ของคนในครอบครัว ผมคิดเออว่าคงเป็นเสื้อของคนรึดผ้ากระมัง วันหนึ่งผมเข้าไปดูใกล้ ๆ ก็เห็นว่าเสื้อแขนยาวสีขาวนั้นตัดเย็บมาจากผ้าเนื้อดีราคาแพง จึงถามคนรึดผ้าว่าเป็นเสื้อของใคร คนรึดผ้าตอบว่าเป็นเสื้อของเจ้าผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งผมรู้จักดีและเธอก็ร่ำรวยมาก

ผมถามว่า “เจ้าให้ค่าจ้างเธอก็อัฐ”

เธอตอบว่า “หากวันใดข้าเจ้ามีปัญหา เจ้าท่านจะช่วยเหลือเจ้า ไม่ได้โดยเจ้าเจ้าท่านสั่งให้ข้าเจ้ารึดให้เท่านั้น”

เจ้าหญิงคนนี้เป็นมิตรที่ดีกับบรรดามิชชันนารีหญิง เธอมักส่งของมาให้ตามธรรมเนียมอยู่เนือง ๆ บางครั้งเธอส่งแต่งไทยสุกมาตะกร้าใหญ่ บางครั้งก็เป็นน้อยหน่ารสอร่อยอย่างที่ไม่เคยรับประทานที่ไหนมาก่อน ข้าวที่ส่งมาให้ก็หอมหวานยิ่งนัก ทรายของที่ส่งมานี้เป็นผลิตผลแรกของปีและมีคุณภาพดีที่สุดในเมืองละคอนกระมัง

เมื่อลับสายตาชาวบ้าน พวกเจ้าก็ใช้ชีวิตเรียบง่ายเช่นเดียวกับไพร่ รับประทานข้าวกับแกงและแต่งกายอย่างเรียบง่ายที่สุด หากเมื่อออกงานเจ้าจะแต่งกายอย่างเต็มยศ งดงาม หูหว่าด้วยเสื้อผ้าสีสันสดใส มีบิรวารติดตามเป็น

จำนวนมาก มีคนถือหีบหมากทองคำ ดอกไม้ทองคำ และหมอนอิงที่ปักด้วย
ดินเงินและทองตามหลังเพื่อเจ้าจะได้อิงหมอนเวลานั่ง

เจ้าลาว (ล้านนา) ก็เหมือนเจ้านายชาวสยามที่สร้างภาพให้ดังงามอลังการ
เมื่ออยู่ในที่สาธารณะ ซึ่งการปรากฏกายของเจ้าแต่ละครั้งนั้นถึงดงามดังคำกล่าวอ้าง
สมกับเป็นหน้าเป็นตาของบ้านเมืองจริง ๆ

ในพิธีที่สำคัญเจ้าจะหว่านเงินให้ชาวเมือง จัดมหรสพให้ชมทั้งฟ้อนรำ
ดอกไม้ไฟ ฟ้อนดาบและอื่น ๆ

ชาวเมืองนั่งชมมหรสพทั้งคืนพลางสรรเสริญเยินยอว่าเจ้านั้นมีบุญคุณยิ่งใหญ่
และดีที่สุดในแผ่นดิน ทั้งที่เมื่ออาทิตย์ที่แล้วยังบ่นด่าเจ้าเรื่องส่งคนไปเก็บมะพร้าว
ที่สวนอยู่แท้ ๆ”^{๑๔}

ในเรื่องของศาสนาและความเชื่อนั้นชาวตะวันตกกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า
ชาวล้านนานับถือพุทธควบคู่ไปกับผี ในขณะที่การแพทย์ของสยามหลุดหายไปแล้ว
แต่ดินแดนล้านนายังคงเชื่อเรื่องผีอย่างเหนียวแน่น

นอกจากพระพุทธรูปเจ้าแล้วชาวลาว (ล้านนา) ยังนับถือผีและเชื่อเรื่อง
ไสยศาสตร์ หากมีคนป่วยพวกเขาจะไปสืบหาว่าใครเป็นผีเมื่อพบแล้วก็ไล่ออกจาก
หมู่บ้านทรัพย์สมบัติก็ถูกเผาทิ้ง

“นี่เป็นการใส่ร้ายศัตรูกันเห็น ๆ หากผู้ป่วยไม่มีศัตรูหรือไม่กล่าวหาเพื่อนบ้าน
เขาก็จะถูกเขียนจนกว่าผีร้ายที่สิงอยู่ในตัวจะยอม มีแม่หม้ายลูกสองคนหนึ่ง
ถูกกล่าวหาว่าเป็นผี พวกเขาขอลี้ภัยและอาศัยอยู่ในบริเวณโบสถ์ จากนั้น
มาเธอก็เข้ารับศีลเป็นคริสเตียน ลูกชายสองคนเข้าโรงเรียนและหวังว่าเขาจะเป็น
มิชชันนารีรุ่นต่อไป”^{๑๕}

ในช่วงหน้าแล้ง (กุมภาพันธ์ ถึง มีนาคม) ชาวบ้านมักจัดพิธีไหว้ผี เพราะ
ทุกคนว่างจึงมาร่วมงานได้มาก ดังนั้นจึงมีทั้งพิธีทางศาสนาและพิธีเลี้ยงผีประจำเมือง
จัดขึ้นพร้อมกัน

พิธีหนึ่งที่จัดกันยิ่งใหญ่คือพิธีเลี้ยงผีนกรบ ทุกคนในสายตระกูลที่เกี่ยวข้อง
กันต้องมางานนี้ มีการสร้างปะรำ เลี้ยงอาหารและเครื่องดื่มคนที่มาร่วมงานกัน
เต็มที่

ประรำมุงด้วยผ้าฝ้ายสีชาวยาว เสาคือไม้ไผ่ เปิดโล่งทั้งสี่ด้าน ประดับด้วย
ขุ้มโค้งที่ทำจากทางมะพร้าว ด้านหนึ่งของประรำนั้นกั้นฉากสีตันสดใสสำหรับ
ตั้งโต๊ะสังเวณี เครื่องสังเวณีประกอบด้วยอาหาร เครื่องดื่มและเสื้อผ้า

กลางประรำห้อยผ้าฝ้ายสีขาวยาวลงมาจากเพดาน ในพิธีมีผู้หญิงเต็มไปหมด
ทั้งในและนอกประรำ ผู้หญิงเท่านั้นที่ฟ้อนได้ ฟ้อนชอบหมูและเหล่าเป็นพิเศษ
ผู้หญิงจะชุกหน้ากับผ้าห้อยสีขาวแล้วรอให้ผีเข้า แต่พวกเธอก็ไม่ต้องรอนาน
เพราะเหล่าที่ดื่มก็ทำให้เป็นผีไปครึ่งหนึ่งแล้ว เมื่อผีเข้าร่างทรงเหล่านั้นก็สิ้นเทียม
ยกแขนและมีมือฟ้อนตามแบบนาฏศิลป์ของเขา ปีพาทย์นั้นเหมาะกับการฟ้อน
ผีที่สุด เพราะท่วงทำนองเร่งเร้ารุนแรงมาก ผิดูเหมือนอดอยากปากแห้งมาตลอด
ทั้งปี เพราะฟ้อนไปดื่มเหล้าไปไม่หยุด บางครั้งก็ถือขวดเหล้าฟ้อนไปด้วยและเหล่า
มีเท่าไรก็ไม่เพียงพอต่อความหิวกระหายของผี

ร่างทรงหรือคนฟ้อนจะสวมเสื้อผ้าตามแต่ผีนั้น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชุดของ
ผู้ชาย มือถือดาบและหอกฟ้อนรำอย่างสนุกสนาน พิธีนี้มีตั้งแต่เช้าตรู่จนถึงค่ำ
อีกทั้งปีพาทย์ก็ประโคนไม่หยุดเว้นแต่เวลารับเหล่าจากผีมาดื่มเท่านั้น ทั้งที่พวกเขา
เชื่อว่าผีเป็นผู้ปกครองจักรวาลแล้วก็ยังเชื่อว่าผู้รู้เวทมนต์ก็สามารถควบคุมผีและ
ใช้ทำสิ่งที่ชั่วร้ายที่สุดได้ ชาวสยามและชาวลาว (ล้านนา) นั้นเชื่อเรื่องไสยศาสตร์
มากจนไม่มีชาติไหนมาเทียบ พวกเขาเชื่อว่าหมอผีสามารถสั่งให้ผีแปลงร่าง
เป็นแมลงแล้วบินไปทำร้ายคนที่เขามุ่งร้ายหรือเสกควายเข้าท้องหรือทำสิ่งต่าง ๆ
ตามที่หมอผีปรารถนาได้ ชาวสยามเชื่อว่าชาวลาว (ล้านนา) มีเวทมนต์ลึกลับ
แต่พวกเขาก็ยกให้กะเหรี่ยงหรือชาวเขาเป็นผู้มีเวทมนต์แก่กล้า

สองปีก่อนหน้านั้นมีคนกุมตัวชาวกะเหรี่ยงสองคนมาในเมืองเชียงใหม่
ข้อหาใช้เวทมนต์ทำร้ายเพื่อนบ้านจนตาย คดีมีดังนี้ กะเหรี่ยงสองคนต้องการซื้อ
เครื่องดนตรีจากเด็กหนุ่มคนหนึ่ง แต่เด็กหนุ่มไม่ขายให้ ไม่นานนักเด็กหนุ่มคนนั้น
ก็ป่วยตาย หลังจากทีป่วยได้ ๑๔ วันก็ตาย เมื่อเผาศพแล้วมีชิ้นส่วนของร่างกาย
ไม้ไหมไฟอีกทั้งยังดูเหมือนเครื่องดนตรีที่ว่านั่นอีก ทุกคนเชื่อว่าเด็กหนุ่มตาย
เพราะผีเข้าแล้วแปลงร่างเป็นเหมือนเครื่องดนตรี

ชาวกะเหรี่ยงสองคนถูกตัดหัวทั้งที่บริสุทธิ์ แต่กรณีเช่นนี้ก็ไม่เกิดขึ้นบ่อยนัก เราแปลกใจที่พวกเขาเชื่อเรื่องผีกันอย่างมกมายมากเหลือเกิน”^{๑๐}

ภาพการฟ้อนผีมด

During the dance in the honour of Pi-Mot spirit. Museum of Archaeology and Anthropology (University of Cambridge), Cambridge, UK

และอีกตัวอย่างหนึ่งคือ

“เมื่อแพทย์พื้นบ้านไม่สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บของคนไข้ได้แล้ว หญิงผู้เป็นแม่ซึ่งอ้างว่าติดต่อกับผีได้นั้นจะเชิญผีเข้าประทับทรง หลังจากเปลี่ยนเครื่องแต่งกาย เธอจะนั่งบนเสื่อที่ปูไว้ที่เฉลียง จากนั้นสมาชิกในเรือนจะนำเหล้ามาให้ด้วยความยำเกรง ในระหว่างนั้นวงดนตรีประจำหมู่บ้านก็บรรเลงเพลงคลออย่างแผ่วเบา

เธอเริ่มจิบเหล้าและขับลำนำคล้ายด้นกลอนสด พร้อมทั้งท่องคาถาซ้ำกันหลายครั้ง จากนั้นร่างกายก็โอนเอนจนกระทั่งสั่นเทิ้มและดูเหมือนตกอยู่ในภวังค์ ทุกคนเชื่อว่าผีได้เข้าร่างของเธอแล้วและคำพูดของเธอทุกคำก็มาจากผี

เมื่อเธอแสดงให้เห็นว่าพร้อมตอบคำถามแล้ว ญาติหรือเพื่อนของผู้ป่วยจะถามว่า ผู้ป่วยทำอะไรผิด ต้องแก้ไขหรือขอมาด้วยวิธีใด ด้วยข้อมูลเบื้องต้นของครอบครัวและความผิดของผู้ป่วยเธอจึงตอบคำถามได้เธอบอกว่าผี ซึ่งในกรณีนี้หมายถึงผีบรรพบุรุษหรือผีอารักษ์ไม่พอใจ หากผู้ป่วยทำผิดบางประการต้องเลี้ยงผีเพื่อขอขมา หากผีไม่ต้องการอาหารก็ต้องจ่ายค่าปรับเป็นเงิน ๒-๓ รูปี หรือเลี้ยงเหล้าแทนก็ได้

ในกรณีที่ม้าขี่ช่วยเหลือไม่ได้ผลและอาการของผู้ป่วยย่ำแย่ลงนั้นก็สันนิษฐานได้ว่าผีเข้า ผีนั้นจะทำร้ายร่างกายและครอบครัวของผู้ป่วย ต้องเอาหมอมผีมาไล่ผี และผีที่กล่าวมานี้ก็คือผีกะ ไม่มีใครเคยเห็นผีกะแต่เล่ากันว่ามีรูปร่างเป็นม้าเพราะเสียงผีเท้าของมันที่วิ่งจากป่ามาสู่เรือนคนนั้นเหมือนเสียงม้าควบ

เล่ากันว่าผีกะเกิดจากวิญญาณที่หิวโหย ลูกหลานไม่ส่งข้าวส่งน้ำให้ จึงต้องกลับมาหลอกหลอนลูกหลานที่ใจจิตใจดำเหล่านั้นและหากมีใครเกิดคลุ้มคลั่งขึ้นมาคนก็จะบอกว่าถูกผีกะเข้า

ผีทุกชั้นไม่ว่าผีบรรพบุรุษหรือแม้แต่เจ้าที่เจ้าทางก็กลัวผีกะ เมื่อผีกะเข้ามาผีบ้านผีเรือนก็จะหนีหายไปจนกว่าผีกะจะออกจากเรือนหรือถูกไล่ออกจากคนแล้ว ตามที่หมอบอกก่อนหน้านี้นี้ว่า ผีกะก็คือผีบรรพบุรุษซึ่งจะแฝงอยู่กับลูกหลานเป็นเงาตามตัวอยู่เสมอ และบางครั้งก็อาจจะแฝงอยู่กับทั้งพ่อแม่ลูก ๆ ในเวลาเดียวกัน อาหารของผีกะคือตับไตไส้พุงของคนเป็น ๆ และจะกินไปเรื่อย ๆ จนพอใจ มีการไล่ผีกะออกจากคนอยู่เสมอและบ่อยครั้ง คน ๆ นั้นก็ตายเพราะวิธีการไล่ผีนั่นเอง^{๑๑}

ชาวตะวันตกมองดินแดนล้านนาว่าอุดมสมบูรณ์ อากาศเย็นสบาย ผู้คนแต่งกายงาม แต่ชาวยวนหรือชาวล้านนาก็เหมือนกับผู้คนทั่วโลก ที่มีทั้งเกียจคร้านและขยันคละกันไป ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้เขียนได้พบกับชาวยวนประเภทไหน และชาวยวนนั้นใส่ชื่อ บริสุทธ์ มักแสดงความคิดเห็นให้เห็นอย่างชัดเจน ไม่เก็บงำเอาไว้ ชาวตะวันตกจึงตำหนิว่า ไม่มีความอาย และไม่เก็บอารมณ์ความรู้สึกนั่นเอง.

บรรณานุกรม

- ๑ Birmah, Siam, and Anam. Conder, Josiah Published 1826 by Printed for J. Duncan in London).
- ๒ Siam and Laos, as seen by our American missionaries : Character and Government.
- ๓ A thousand miles on an elephant in the Shan states HOLT S.HALLETT, M Inst C.E.
- ๔ Burmese loneliness : a tale of travel in Burma, the Southern Shan States and Keng Tung Enriquez, C. M. (Colin Metcalfe).
- ๕ Le Laos, 1901 Reinach, Lucien.
- ๖ The Laos of North Siam: LILLIAN JOHNSON CURTIS.
- ๗ The kingdom and people of Siam : with a narrative of the mission to that country in 1855, v.2 Sir John Bowring London: J.W. Parker and son, 1857.
- ๘ The Laos of North Siam: LILLIAN JOHNSON CURTIS.
- ๙ Siam and Laos, as seen by our American missionaries RECOLLECTIONS OF CHEUNG MAI.
- ๑๐ Siam and Laos, as seen by our American missionaries Treatment of the sick.
- ๑๑ Siam and Laos, as seen by our American missionaries Treatment of the sick.